

ПСИХОДІАГНОСТИКА АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

УДК 159.9

Ружицька Ірина Вікторівна,
*Студентка спеціальності 053 «Психологія»
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Анотація. У статті розглянуто проблему акцентуації характеру особистості. Емпірично досліджено особливості акцентуацій характеру особистості у підлітковому віці. Увагу зосереджено на гендерних відмінностях акцентуацій характеру у підлітковому віці. Описано специфіку психодіагностики акцентуацій характеру за О.А. Лічко, Г. Шмішеком, К. Леонгардом, О.С. Прутченковим, А.А. Сіяловим.

Ключові слова: особистість, акцентуації характеру, підлітки, гендерні відмінності.

Актуальність дослідження. Актуальною проблемою психології є вивчення проблеми акцентуацій характеру особистості у підлітковому віці. Акцентуації характеру впливають психічні властивості людини, у тому числі й інтелектуальні. Розпізнавання типу акцентуації, дозволяє встановити специфічні особливості допитливості акцентуваної особистості і гармонізувати розвиток її особистісних властивостей. Зазначена проблема важлива і з точки зору визначення гендерних відмінностей прояву акцентуацій в підлітковому віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Теоретичною основою роботи з'явилися роботи з акцентуацій характеру особистості у підлітковому віці. Поняття «акцентуації характеру» досліджували такі вітчизняні: А. Є. Лічко, О. С. Прутченков, А. А. Сіялов, О. М. Чайковська та зарубіжні: К. Леонгард, Г. Шмішек та ін. Найбільшу популярність здобув термін К. Леонгарда «акцентована особистість» як «загострення» деяких, властивих людини, індивідуальних властивостей. Акцентувані особистості не є патологічними, вони є нормальними. У них потенційно

закладені як можливості соціально-позитивних досягнень, так і соціально-негативний заряд (Леонгард, 2000).

А. Є. Лічко першим запропонував замінити термін «акцентуації особистості» на «акцентуації характеру», мотивуючи це тим, що не можна об'єднувати всі особистісні особливості людини визначенням тільки акцентуації. Особистість – це набагато більш широке поняття, яке включає світогляд, особливості виховання, освіченості, реагування на зовнішні події. Характер же, будучи зовнішнім відображенням типу нервової системи, служить вузькою характеристикою особливостей поведінки людини. Акцентуації характеру як тимчасові стани психіки найчастіше спостерігаються в підлітковому і ранньому юнацькому віці. У підлітків від типу акцентуації характеру залежать – особливості порушень поведінки, гострих емоційних реакцій, відношення до оточуючих і до самих себе.

Згідно А. Є. Лічко акцентуації характеру – це крайні варіанти норми, при яких окремі риси характеру надмірно підсилені. Залежно від ступеня вираженості виділяють два ступені акцентуації характеру – явна і прихована. Явна – проявляється в поведінці людини в більшості ситуацій, але не порушує її здатності адаптуватися до різних соціальних обставин. Прихована акцентуація характеру не проявляється в звичайному житті, але може виявлятися в критичних ситуаціях, які зачіпають акцентуовані риси характеру (новий колектив, конфлікт, стрес) (Лічко, 2016). О. М. Чайковська зауважує, що характер людини як визначальний чинник її поведінки відіграє вирішальну роль і у детермінації її поведінкових проявів. (Чайковська, 2012).

Мета статті – дослідження гендерних відмінностей акцентуацій характеру особистості у підлітковому віці.

Завдання статті:

1. Провести емпіричне дослідження акцентуацій характеру особистості у підлітковому віці.

2. Виявити гендерні відмінності акцентуацій характеру за Г. Шмішеком -К. Леонгардом.

3. Визначення гендерних відмінностей акцентуацій характеру особистості за О. А. Лічко.

4. Дослідити гендерні відмінності акцентуацій характеру за О. С. Прутченковим, А. А. Сіяловим.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, методи тестування, математичної обробки результатів (U-критерій Манна-Уїтні). Дослідження проводилось на базі ЗОШ №3 м. Ладижин. Учасниками дослідження є підлітки у віці 14-16 років – 30 дівчат і 30 хлопців. Для діагностики акцентуацій характеру підлітків було використано методики: Опитувальник «Акцентуації характеру» (Г. Шмішека-К. Леонгарда) (Леонгард, 2000); «Патохарактерологічний діагностичний опитувальник» (ПДО) (Лічко, 2016); тест «Акцентуації характеру» (О.С. Прутченкова, А.А. Сіялова) (Прутченков, 1994).

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступимо до розгляду результатів дослідження. Результати гендерних відмінностей акцентуацій характеру підлітків представлені в таблиці 1 та 2.

Таблиця 1

Результати дослідження особливостей акцентуацій характеру у дівчат

Акцентуації характеру	Властивість не виражена		Середній ступінь вираженості		Акцентуація	
	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%
Демонстративність	2	6,66	7	23,33	21	70
Застрягання	4	13,33	9	30	17	56,66
Педантичність	8	26,66	8	26,66	14	46,66
Неврівноваженість	5	16,66	7	23,33	18	60
Гіпертимність	11	36,66	17	56,66	2	6,66
Дистимічність	7	23,333	16	53,33	7	23,33
Тривожність	5	16,66	8	26,66	17	56,66
Циклотимічність	6	20	14	46,66	10	33,33
Афективність	3	10	17	56,66	10	33,33
Емотивність	6	20	6	20	18	60

Як видно з таблиці 1 у дівчат переважають такі типи акцентуації характеру, як: «Демонстративність» (70%), «Неврівноваженість», «Емотивність» (60%), «Застрягання», «Тривожність» (56,66%). Отримані результати свідчать про схильність дівчат до демонстративної поведінки, жвавості, рухливості, легкості у встановленні контактів.

Характерна підвищена імпульсивність, недостатня керованість емоцій та бажань. Дівчатам властиві емоційність, чутливість, тривожність, балакучість, боязкість, глибокі реакції в області тонких почуттів. Вони прагнуть досягти високих показників в будь-якій справі. Основною рисою є схильність до афектів (правдолюбство, образливість, ревності, підозрілість), інертність в прояві афектів, в мисленні, в моториці. Властиві низька контактність, часта зміна настрою, боязкість, полохливість, невпевненість в собі.

Таблиця 2

Результати дослідження особливостей акцентуації характеру у хлопців

Акцентуації характеру	Властивість не виражена		Середній ступень враженості		Акцентуація	
	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%
Демонстративність	12	40	11	36,66	7	23,33
Застрягання	4	13,33	10	33,33	16	53,33
Педантичність	3	10	18	60	9	30
Неврівноваженість	5	16,66	14	46,66	11	36,66
Гіпертимність	10	33,33	15	50	5	16,66
Дистимічність	5	16,66	7	23,33	18	60
Тривожність	5	16,66	9	30	16	53,33
Циклотимічність	4	13,33	9	30	17	56,66
Афективність	3	10	15	50	12	40
Емотивність	6	20	16	53,33	8	26,66

Як видно з таблиці 2 у хлопців переважають такі типи акцентуації характеру, як: «Дистимічність» (60%), «Циклотимічність» (56,66%), «Застрягання», «Тривожність» (53,33%). Виявлено схильність юнаків до серйозного ставлення до оточуючих та контролю емоцій.

Акцентуації характеру характеризуються зміною гіпертимних і дистимних станів. Хлопцям властиві часті зміни настрою, а також залежність від зовнішніх подій. Вони проявляють настороженість і недовірливість по відношенню до людей, чутливі до образ. Для хлопців-підлітків властиві прояви тривожності.

Результати діагностики акцентуацій характеру підлітків, з використанням «Патохарактерологічного діагностичного опитувальника» (ПДО) (О.А. Лічко) підлітків представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати дослідження патохарактерологічних гендерних відмінностей акцентуацій характеру підлітків

Тип акцентуації особистості	Дівчата				Хлопці			
	Властивість не виражена		Акцентуація		Властивість не виражена		Акцентуація	
	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%	Кількість досл.	%
Гіпертимний	14	46,66	16	53,33	18	60	12	40
Циклоїдний	18	60	12	40	17	56,66	13	43,33
Лабільний	16	53,33	14	46,66	11	36,66	19	63,33
Сенситивний	10	33,33	20	66,66	17	56,66	13	43,33
Шизоїдний	12	40	18	60	18	60	12	40
Епилептоїдний	18	60	12	40	13	43,33	17	56,66
Істероїдний	11	36,66	19	63,33	19	63,33	11	36,66
Нестійкий	16	53,33	14	46,66	21	70	9	30
Астено-невротичний	16	53,33	14	46,66	18	60	12	40
Психастенічний	19	63,33	11	36,66	20	66,66	10	33,33

Як видно з таблиці 3 у дівчат переважають такі акцентуації характеру, як: «Сенситивний» (66,66%), «Істероїдний» (63,33%), «Шизоїдний» (60%), «Гіпертимний» (53,33%). Отримані результати вказують на вразливість і почуття власної неповноцінності. Дівчата бачать в собі безліч недоліків, особливо в своїй зовнішності, морально-етичних і вольових якостей. Від будь-яких труднощів і неприємностей намагаються втекти і не думати про них. Шизоїдна акцентуація вказує на замкнутість і недолік інтуїції в процесі спілкування.

У хлопців переважають наступні акцентуації характеру, як: «Лабільний» (63,33%) та «Епілептоїдний» (56,66%). Результати свідчать про швидку зміну у них настрою, вони важко переносять втрату значущих осіб. Схильність до станів злобно-тужливого настрою з поступовим роздратуванням і пошуком об'єкта, на якому можна було б розрядитись.

Результати діагностики акцентуацій характеру підлітків, за тестом «Акцентуації характеру» (Прутченков, 1994) представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Результати діагностики гендерних відмінностей акцентуації характеру підлітків

Типи акцентуації характеру	Дівчата				Хлопці			
	Властивість не виражена		Акцентуація		Властивість не виражена		Акцентуація	
	К-сть досл.	%	К-сть досл.	%	К-сть досл.	%	К-сть досл.	%
Параноїк	16	53,33	14	46,66	17	56,66	13	43,33
Епілептоїд	18	60	12	40	13	43,33	17	56,66
Гіпертим	13	43,33	17	56,66	16	53,33	14	46,66
Істероїд	12	40	18	60	18	60	12	40
Шизоїд	13	43,33	17	56,66	18	60	12	40
Писхоастеноїд	16	53,33	14	46,66	17	56,66	12	40
Сезитив	10	33,33	20	66,66	18	60	12	40
Гипотим	10	33,33	19	63,33	12	40	18	60
Комформний	13	43,33	17	56,66	12	40	18	60
Нестійкий	14	46,66	16	53,33	16	53,33	14	46,66
Астенік	17	56,66	13	43,33	16	53,33	14	46,66
Лабільний	17	56,66	13	43,33	19	63,33	11	36,66
Циклоїд	20	66,66	10	33,33	19	63,33	11	36,66

Як видно з таблиці 4 у дівчат переважають такі акцентуації характеру, як: «Сензитив» (66,66%), «Гипотим» (63,33%), «Істероїд» (60%). Отримані дані свідчать про їх чутливість та вразливість, підвищений настрій, оптимізм, екстравертованість, ініціативність, емоційність та часті зміни настрою.

У хлопців переважають такі акцентуації характеру, як: «Епілептоїд» (56,66%). Результати виявили їх схильність юнаків до злобно-тужливого настрою з поступовим роздратуванням і пошуком об'єкта, на якому можна було б розрядитись.

У дівчат та хлопців переважають «Комформний» тип акцентуацій характеру, (56,66% та 60% відповідно), «Гіпертим» (56,66% та 60% відповідно). Отримані дані свідчать схильність підлітків до комформної поведінки та частої зміни настроїв.

У таблиці 5 представлені результати виявлення статистичних відмінностей у проявах акцентуацій характеру підлітків.

Таблиця 5

Статистичні відмінності проявів акцентуацій характеру у підлітків

Опитувальник «Акцентуації характеру» (Г. Шмішека-К. Леонгарда)	U-критерій Манна-Уїтні	«Патохарактерологічний діагностичний опитувальник» (ПДО) (О.А. Лічко)	U-критерій Манна-Уїтні	Тест «Акцентуації характеру» (О.С. Прутченков, А.А. Сіялов)	U-критерій Манна-Уїтні
Демонстративність	2,893*	Гіпертимний	5,178**	Параноїк	,322*
Застрягання	6,500**	Циклоїдний	,633*	Епілептоїд	,988*
Педантичність	,672*	Лабільний	,877*	Гіпертим	6,345**
Неврівноваженість	,533*	Сенситивний	1,343*	Істероїд	,873*
Гіпертимність	,452*	Шизоїдний	,221*	Шизоїд	,877*
Дистимічність	1,977*	Епілептоїдний	,367*	Психоастеноїд	1,346*
Тривожність	5,366**	Істероїдний	,611*	Сезитив	1,443*

Продовження таблиці 5

Циклотимічність	,876*	Нестійкий	,600*	Гипотим	2,322*
Афективність	,541*	Астено-невротичний	,541*	Комформний	4,766**
Емотивність	,981*	Психастенічний	,488*	Нестійкий	,342*
				Астенік	,876*
				Лабільний	,644*
				Циклоїд	,674*

Примітки: Значущість (*при $p \leq 0,05$, **при $p \leq 0,01$)

Як видно з таблиці 5 виявлені статистично значущі відмінності за такими показниками: «Застрагання» ($U=6,500$, при $p \leq 0,01$), «Тривожність» ($U=5,366$, при $p \leq 0,01$), «Гіпертимний» ($U=5,178$, при $p \leq 0,01$), «Гіпертим» ($U=6,345$, при $p \leq 0,01$), «Комформний» ($U=4,766$, при $p \leq 0,01$). Це свідчить про наявність гендерних акцентуцій характеру у підлітків.

За результатами проведеного емпіричного дослідження можна зробити наступні **висновки**:

1. У дівчат переважають «Демонстративність», «Неврівноваженість», «Емотивність», а у хлопців – «Дистимічність», «Циклотимічність». Дівчата схильні до демонстративності поведінки, мають підвищену імпульсивність, емоційність, чутливість, а хлопці схильні до серйозного ставлення до оточуючих та контролю емоцій.

2. Виявлення типу акцентуації характеру показало, що у дівчат переважає «Сенситивний», «Істероїдний», «Шизоїдний», «Гіпертимний», а у хлопців – «Лабільний» та «Епілептоїдний». Дівчата на відміну від хлопців більш емоційно вразливі. Для хлопців властива швидка зміна настрою, схильність до злобно-тужливого настрою.

3. Виявлено що у дівчат переважає «Сензитив», «Гипотим», «Істероїд», а у хлопців – «Епілептоїд». У дівчат та хлопців переважають «Гіпертим» та «Комформний» тип акцентуації характеру. Дівчатам властива емоційна чутливість вразливість, підвищений настрій, оптимізм

та вибуховість емоцій. Підлітки обох статей схильні до комфортної поведінки та частої зміни настроїв.

Перспективи подальших досліджень. Проведене емпіричне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективою наукових досліджень є виявлення взаємозв'язків між акцентуацією характеру та навчальною успішністю підлітків.

Список використаної літератури:

1. Леонгард, К. (2000). Акцентуированные личности / Пер. с нем. Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 544 [російською мовою].
2. Личко, А. Е. (2016). Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков. М.: Институт Общегуманитарных Исследований (ИОИ). 338 [російською мовою].
3. Прутченков, А. С. (1994). Эй, ты параноик. (67) [російською мовою].
4. Чайковська, О. М. (2012). Гендерні особливості прояву акцентуацій характеру у підлітків з девіантною поведінкою. *Проблеми сучасної психології*. (15), 730-739. DOI <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-15.%25p>

СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СИНДРОМУ ДЕФЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

УДК 159.922.73-056.14

Сойдаш Аліна Василівна,
*студентка спеціальності 053 «Психологія»
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Анотація. В статті представлено аналіз наукових досліджень та особливості психічного розвитку дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності.